

EXIGENȚE DE ORDIN AXIOLOGIC ALE EDUCAȚIEI

**Gîncu Irina, dr., Departamentul Limba Engleză și Limba Franceză Specializate,
Universitatea de Stat din Moldova**

Education is the most important phenomenon of the socio-cultural life of society, its significance being the transmission of knowledge and life experience. Educating a valuable personality is the major purpose of education, which is achieved by transmitting and receiving values, by forming attitudes and beliefs of respecting values. The author analyzes various concepts and notes attributed to various perspectives on values, the specific values of education perceived both in defining the educational purposes and the educational content.

Keywords: education, axiology, values, educational purposes, culture

Educația constituie cel mai important fenomen al vieții social-spirituale a societății, semnificația ei fiind transmiterea cunoștințelor și a experienței de viață. Formarea omului cultivat este un obiectiv major al educației, care se realizează prin transmiterea și receptarea valorilor, prin formarea atitudinilor și convingerilor de respectare a valorilor. Prin educație are loc deschiderea spre lumea valorilor, iar educația centrată pe valori este ea însăși o valoare [4; p.144]. Relația dintre valoare și educație prezintă o deosebită importanță pentru întregul sistem de învățământ, în care cunoașterea și valorizarea valorilor este unul din reperele fundamentale ale umanizării omului și a dezvoltării progresive a potențialului său.

Cercetările referitoare la relația educație – valoare s-au conturat substanțial în reflecțiile de natură axiologică asupra educației în lucrările lui E.Spranger, care a fost îndeosebi preocupat de problema formării la om a năzuinței spre Bine, Frumos și Adevăr.

Șt.Bărsănescu identifică educația cu crearea valorilor „printr-o operă triplă de îngrijire, de îndrumare și cultivare, stabilind o relație indisolubilă între educație și cultură” [Apud 4 p.35,43].

J.Dewey considera că cea mai importantă valoare a educației este „cultura ca model al vieții înseși, ca instrument” [idem, p. 45].

Pentru sociologul francez E.Durkheim, educația este o relație între educațiile adulte și cele în dezvoltare, care au drept scop dezvoltarea fizică, intelectuală și morală a copilului.

E.Macavei consideră educația un fenomen social, o activitate complexă care se supune actului apreciativ, ceea ce-i conferă educației semnificație axiologică: „aprecierea valorică are ca obiect rezultatele educației: cultura generală și de specialitate, capacități, atitudini, convingeri, motivația, inteligența, creația și creativitatea, integrarea socială prin profesii și participarea

individului la viața social-economică, culturală, politică” [10, p.22]. Autoarea pune în evidență caracterul social, caracterizat prin asigurarea „continuității culturii și a civilizației”.

Analizând viziunile și direcțiile de schimbare ale educației postmoderne, V.Pâslaru susține că „educația este o valoare umană supremă datorită căreia omul, prin cunoaștere, se orientează și devine factor al schimbării” [13, p.23].

Orientarea axiologică a procesului educativ este o finalitate importantă a activității educaționale, deoarece aceasta coincide cu scopul final al educației – formarea personalității umane. Exigențele de ordin axiologic ghidează instituția de învățământ și trasarea finalităților educației. În acest context, relaționarea la sistemul de valori este de neconceput.

Educația ca un proces complex de modelare umană îndeplinește diverse funcții. S.Cristea percepe funcția axiologică ca fiind *culturală* și reprezintă „formarea-dezvoltarea personalității umane prin intermediul valorilor spirituale acumulate și validate social, în timp și spațiu” [3, p.192]. Pentru F.R.Mogonea, una din funcțiile educației este selecția și transmiterea valorilor de la societate la individ [11, p.49], iar I.Nicola identifică funcția socioculturală care selectează și transmite valori [12, p.27-28]. Astfel, categoria principală a pedagogiei, educația și funcțiile educației au fost definite în diverse moduri. Observăm că diferențele țin mai mult de nuanțe decât de esențe. Ca fenomen socio-uman, deosebim diverse concepții cu privire la educație:

- *Concepția sociocentrică* interpretează educația prin prisma pregătirii treptate a omului pentru viața în societate, pentru evoluarea lui în diverse roluri sociale. Această concepție are ca valoare supremă *umanitatea* și se orientează la formarea atitudinii pozitive a educabilului față de grupurile umane, față de fiecare om în parte și activitatea umană în sens larg. Valorile de bază sunt: libertatea, egalitatea, fraternitatea, munca, pacea, umanismul etc.
- *Concepția antropocentrică* pune accentul pe educația care stimulează natura individului, dezvoltarea potențialului biopsihic și a calităților de personalitate proprii pentru specia umană. Individul este înălțat în sistemul valorilor umane, care sunt autorealizarea, autonomia, plăcerea, folosul, individualitatea etc.
- *Educația bazată pe valori transcendente* este îndreptată spre apropierea personalității de valoarea absolută – Ființa Superioară. Valorile cultivate sunt sufletul, fericirea după moarte, credința, dragostea, pocăința, ispășirea etc. Valorile pământești nu se neagă, dar se consideră temporale, incapabile pentru atingerea fericirii adevărate [6, p.19; 15, p.23].

Privită de pe poziții axiologice, pedagogia este orientată spre *umanizarea educației*, acesta fiind principiul fundamental care stă la baza dezvoltării sociale, morale, culturale și profesionale ale personalității.

Numeroase cercetări demonstrează că educația se realizează în perspectiva unui *scop*, iar finalitățile educației se cer vizate nu numai din perspectiva teleologică, ci și axiologică. Valorile, care se reflectă în prima instanță în finalitățile educației, sunt expresii ale unor determinări istorice, sociale, culturale. În felul acesta, C.Cucoș admite identificarea și adecvarea mijloacelor celor mai bune pentru atingerea unui scop [4, p.73; 9, p.117]. Pentru J.Dewey, educația ca proces nu poate avea un scop dincolo de ea însăși, iar Șt.Bărsănescu ajunge la concluzia că scopul educației este dublu: unul obiectiv, de a lucra pentru păstrarea valorilor obiective, și altul subiectiv, de a face pe individ să se preocupe pentru valorile subiective și să le poată păstra și spori [Apud 4, p.75].

Definit la nivel macrostructural, scopul deseori devine potențial sau virtual la nivelul microstructural al procesului educațional. Analizând această verigă slabă, E.E.Geisler a numit astfel de scopuri *materiale*, care se referă la asigurarea unui bagaj de cunoștințe transmisibile, și scopuri *formale* sau *formative*, ce vizează modelarea atitudinilor, comportamentelor, cultivarea personalității. În opinia lui C.Cucoș, anume realizarea scopurilor formale/formative constituie o șansă reală pentru desăvârșirea a ceea ce se numește *personalitate morală* [idem, p.76].

Potrivit teoriei lui E.Spranger, educația presupune trei aspecte: 1.receptarea valorilor culturii; 2. trăirea, vibrarea spiritului subiectiv în contact cu valorile supraindividuale ale

spiritului obiectiv; 3. crearea valorilor. Dacă ne referim la scopul educației, pentru E.Spranger acesta este dezlănțuirea în subiect a spiritului normativ, autonom care acționează ca un imperativ intern și care îndeamnă ființa umană la trăirea și crearea de valori spirituale, ca personalitate. Filosoful neoromantic este preocupat de realizarea, prin educație și „automodelare”, a năzuinței umane spre Bine, Frumos și Adevăr ca valori eterne dincolo de spațiu și timp [4, p.39; 14, p.7].

Observăm o înțelegere de tip reduționist a valorilor culturii umane și ale educației, valorile de dreptate și egalitate fiind omise. Analizând literatura de specialitate, am observat că această tentă axiologică a cunoscut o anumită dezvoltare și în lucrările unor pedagogi europeni, cum sunt M.Debesse, G.de Landsheere, L.d'Hainaut, prin punerea educației în legătură cu valorile culturii în conceperea și formularea scopurilor proceselor educative [2, p.107].

Exigențele de ordin axiologic penetrează oricare încercare de instituire a finalităților educației. Ființarea simultană a mai multor *idealuri valorice* într-o societate vizează neapărat personalitatea umană, ceea ce poate condiționa tensiuni în câmpul valoric. I.Kant a înțeles că nimeni altul funcționalitatea unei idealități, conform căreia copiii trebuie crescuți după o stare mai bună, posibilă în viitor; „un ideal nu este altceva decât concepția unei perfecțiuni care nu s-a întâlnit încă în existență” [Apud 3, p.75].

Considerăm că idealurile nu denumesc doar valori absolute și imuabile, dar și cadre valorice, posibile de actualizat. În opinia lui C.Cucoș, idealurile sunt adresate oamenilor concreți și permit atât perfectarea individului, cât și o creștere a răspunderii societății față de destinele individului [3, p.77; 5, p.91].

Pentru P.Andrei, idealul ar fi o valoare generală pe care individul o formulează sub influența societății și spre a cărei realizare tinde din toate puterile. Sociologul român se referă la idealuri înalt umaniste, asumate de personalități de excepție, pe când în viața cotidiană, idealurile se transformă în niște năzuințe și aspirații. Este evident că idealurile sunt mai concrete decât valorile și nu au funcții de evaluare a acțiunilor. Dezvoltând această idee, L.Antonesei afirmă că modernitatea a descoperit deja tipul de personalitate dezirabilă, acesta fiind *cetățeanul*, care pare a fi *modelul umanității împlinite*. Mai mult, autorul afirmă că *modernitatea nu are sfârșit*, iar „post-modernitatea, post-istoria sau post-capitalismul nu sunt altceva decât expresia unor orgolii teoretice, fie numele sub care funcționează modernitatea în societățile dezvoltate.” [1, p.55].

Paradigma postmaterialistă a condus spre redefinirea idealului educațional, o finalitate de maximă generalitate care angajează toate resursele societății într-un cadru formal, nonformal și informal. Prin idealul propus de Codul Educației al Republicii Moldova, se conturează nu numai modelul personalității dezirabile, ci și valorile sau direcțiile de formare pedagogică din care trebuie să derive calitățile concrete ale fiecărui cetățean.

Un alt aspect pe care îl considerăm important este „traducerea” valorilor în obiective. Majoritatea autorilor de taxonomii ale obiectivelor preferă să pună în paranteze acest transfer. J.Goodland a criticat modelul lui R.Tyler, reproșându-i că în procesul de trecere de la obiectivele generale la obiectivele de învățământ precise nu ține seama de intervenția valorilor în fiecare din aceste etape. Este evident faptul că obiectivele poartă amprenta idealului educațional, dar deplasarea lor pe axa finalităților se poate schimba în funcție de realitățile și condițiile social-istorice [idem, p.59].

Teoriile moderne ale educației sugerează ideea re-practicării și re-organizării educației, motivând provocările și realizările vieții contemporane care este în continuă schimbare. În același timp, C.Cucoș sugerează că orice schimbare profundă în educație trebuie să mizeze, în primul rând, pe *delimitarea valorilor educaționale dezirabile*, iar dimensiunea axiologică a educației să asigure coerența și consistența valorilor fundamentale angajate în realizarea acțiunilor educaționale, ale proceselor de învățământ. Educația axiologică este, pentru pedagogul român, o paradigmă conceptuală care reunește toate aspectele realizării educației în spiritul valorilor autentice. În acest context, autorul identifică cele două planuri ale relaționării valorice a fenomenului educativ- teoretic și practic [3, p.82].

Considerăm că axiologia, care reprezintă atât un discurs explicativ, cât și unul normativ, trebuie să descrie valorile pozitive și cele negative. Valorile capătă viabilitate doar prin raportarea la ipostazele opuse prin comparație și contrast. Astfel, conceptul *educație axiologică* ne permite să părăsim cadrul restrâns al unor valori contextuale și situaționale și ne acceptă penetrarea într-un sistem valoric cu o valabilitate mai largă, care sunt universal acceptabile.

Analizând variate accepțiuni și note atribuite diverselor perspective asupra valorilor, putem afirma că valorile specifice educației sunt valorile ce pot fi percepute atât în definirea finalităților, cât și a conținutului educațional. J.Dewey, care a optat pentru valoarea utilității ca premiză, face distincția între *valorile educaționale intrinseci*, ipostazate în conținuturile și programele educaționale, și *valorile educaționale instrumentale*, care sprijină transmiterea valorilor explicite. Cea mai importantă valoare educațională, după J.Dewey, este *cultura*, pentru că doar ea ne sugerează în mod efectiv întregul proces de creștere a vieții înseși [7, p.237].

În ediția lui T.Husen a Enciclopediei Internaționale a Educației (1985), întâlnim diverse referiri în ceea ce privește relația educație – valoare. Este curios faptul că noțiunea de valoare apare de fiecare dată când se fac trimiteri necesare la conținuturi, discipline, dezvoltare sau educație multiculturală fără a se explica termenii de educație axiologică, axiologie sau pedagogia valorilor [8, p.45].

Abordarea sistemică a valorilor educației a fost realizată de V.Pâslaru, care tratează valoarea ca fiind „indispensabilă celui educat” și avansează conceptul de *educație ca schimbare în pozitiv a ființei umane*, educația însăși fiind definită de autor ca un complex de acțiuni de formare și valorizare a personalității [13, p.25]. Cercetătorul dezvoltă conceptul lui J.Dewey despre valorile *intrinseci* și *extrinseci* ale educației, face distincția între *valorile preexistente* procesului educațional, create de generațiile anterioare, și *valori create* în procesul educațional – cunoștințe, capacități, atitudini, competențe formate – dezvoltate celui educat. Astfel, *valorile educaționale* reprezintă toate componentele și subcomponentele curriculare [idem].

Analizată în ansamblul ei, valoarea educațională, în încercarea de a fi determinată, presupune atât o reflectare a calității componentelor procesului educativ, cât și corelarea și adecvarea lor cu exigențele sistemului social al educației.

În plan operațional, valorile pedagogice vizează elementele macrostructurale și microstructurale care asigură funcționalitatea socială a sistemului și a procesului de învățământ. Ele determină, în practica socială și didactică a sistemului și a procesului de învățământ, coerența și consecvența acțiunilor pedagogice implicate în activitatea de formare – dezvoltare a personalității umane.

În viziunea lui S.Cristea, valorile pedagogice aflate la baza finalităților educației „asigură o triplă perspectivă de analiză a acțiunilor declanșate la nivel de sistem și de proces”: 1. perspectiva subiectivă, care implică momentul afectiv și motivațional a activității educaționale; 2. perspectiva obiectivă, necesară pentru realizarea pragmatistă a activității de formare-dezvoltare a personalității; 3. perspectiva transcendențială, care are drept scop depășirea situației actuale existente [9, p.27].

Concluzionând pe marginea celor expuse, constatăm că a educa în perspectiva axiologică înseamnă a proiecta procesul educațional în vederea atingerii etalonului eficienței; a identifica și a exploata valorile educației și a răspunde la toate căutările. Înscrierea perspectivei axiologice în învățământul actual trebuie să devină o chestiune principială, un principiu funcțional de acțiune pedagogică, căruia să i se subordoneze toți actorii educației.

Bibliografie:

1. Antonesei L. Paideea. Fundamente culturale ale educației. Iași: Polirom, 1996. 124p.
2. Călin M. Filosofia educației. București: Editura Dramis, 2001. 145p.
3. Cristea S. Dicționar de termeni pedagogici. București: EDP, 1998. 479p.
4. Cucoș C. Pedagogie și axiologie. București: EDP, 1995. 160 p.
5. Cucoș C. Pedagogie. Iași: Polirom, 2006. 464 p.

6. Cuznețov L. Educație prin optim axiologic. Teorie și practică. Chișinău: Tipografia U.P.S. „I. Creangă”, 2010. 159 p.
7. Dewey J. Fundamente pentru o știință a educației. București: EDP, 1992. 367p.
8. Dicționar enciclopedic de psihologie, Crețu T. ș.a. coordinator Șchiopu U., București: Editura Babel, 1997. 740p.
9. Educație și valori, Casa Corpului Didactic. Iași: Polirom, 1997. 177p.
10. Macavei E. Pedagogie. București: Aramis, 1997.
11. Mogonea F.R. Pedagogie pentru viitorii profesori. Craiova: Editura universitară, 2010. 222p.
12. Nicola I., Tratat de pedagogie școlară. București: Editura Aramis, 2000. 480p.
13. Pâslaru V., Principiul pozitiv al educației. Chișinău: Civitas, 2003. 320 p
14. Pâslaru V. Valoare și educație axiologică, în Revista „Didactica Pro” nr.1(35), Chișinău: Centrul Educațional PRO DIDACTICA, p.8. 2006
15. Silistraru N. Valori ale educației moderne. Chișinău: Combinatul Poligrafic, 2006. 176p.